

لووی پاستور له دنیا دا به هوی دۆزینه وهی
 فاکسینی هاری به ناویانگه، که چی خوی پزشکی
 نه بوو. ئه و سالی ۱۸۲۲ له شاری «دول» (۲)
 له بنه ماله یه کی فه پهنسی له دایک بوو و
 باوکی نه دار و کاری ده باغی بوو، ئه گه رچی
 بۆ خوی دهرفته تی خویندنی نه بوو، به لام
 زۆری پی خۆش بوو کورپه که ی باش بخوینی،
 بۆیه هه میسه بۆ ئه و شته هانی ده دا، لووی
 هه ر له میرمندالییه وه زۆر وردبین، پرسۆک و
 ماندووی نه ناس بوو، قوتابییه کی زۆر نمونه یی
 بوو و له کۆنکووری «زانکۆی بالآ» (۳) پله ی
 چواره می به ده ست هیئا و بوورسیکی حکومی
 بۆ خویندن پی درا. دوو دوکتورای خویند،
 یه که میان له کیمیا و ئه وی دووم له فیزیک،
 به م شیوه یه چوه نیو دنیا ی لیکۆلینه وه و زۆر
 تینووی ئه و پیازه بوو.

دووسه د ساڵ پاش له دایکبوونی لووی پاستوری زانا و گه وره پیاو (۱)

به ره و نیوری گه راگان (۴)

له سالی ۱۸۵۴ دا له زانکۆی شاری لیل بووه
 مامۆستا و باوکی یه کۆک له خویندکاره کانی که
 له شیرهی چه وه ندهر کحولی دروست ده کرد،
 داوای یارمه تی لی کرد، چونکه نه یده توانی ترش
 هه لگه پانی (۵) شیرهی چه وه ندهر کۆنترۆل بکا و
 به باشی بیکاته کحول. پاستور به لیکۆلینه وه
 تیگه یشت که بوونی هیندیک میکروۆتورگانیسم (۶)
 ده بیته هۆکار، یان به رگری ترشه لگه پانی
 خوارده مانی، هه تا ئه وده م زۆریه ی زاناگان پییان
 وابوو ئه و میکروۆتورگانیسمانه له ناکاو چی ده بن

هیوا شه مسی بورهان
 (فه ره نسا)

لووی پاستوری

«ناسیپسی» (۸)، یان «میکرۆیکوژی» که بەردی بناغە ی تەندروستی مۆدیرنی دنیای ئیمەیه .

کێبەرکی له گەڵ رابیرت کۆخ دا (۹)

شەپی نیوان فەرەنسا و پرووس له سالانی ۱۸۷۰ - ۱۸۷۱ پاستوری هان دا فەرەنسا له بواریکدا وەپیش بخا که ئەلمانییهکان هەمیشە تێیدا سەرکەوتووتر بوون: چۆ کردنی بیرە، پاستور بە لیکۆلینەوه له وەویرترشانی که له بەرمیلی بیرەدا هەبوون، تێگەشت که هیندیکیان بۆ دروست بوونی بیرە بەسوودن، بەلام هیندیکیان دەبێ له ناو بچن، بۆیه بۆ بەدەست هینانی بیرە چاک پیشنیاری کرد بۆ ماوهی ۲۰ خولەک بە پلهی ۶۵ پله بیرە که گەرم بکەنەوه، دواي چەند سال دوکتۆریکی ئەلمانی بە ناوی رابیرت کۆخ که لکی له تیورییهکانی پاستور وەرگرت بۆ چارهسەری نەخۆشییهکی مەپ و بزنی، پاستور بەو شتە توورە بوو، چونکه ئەلمانییهک خۆی له بواری زانستی ئەو هەلقورتاندبوو، بۆیه ورتە ورتە دەربایسی بواری پزشکی بوو، ئەوجا کێبەرکی میژوویی له نیوان پاستور و کۆخ پووی دا. کۆخ

و پەرە دەگرن، بەلام پاستور دواي پینچ سال لیکۆلینەوه و کاری بیوچان، تێگەشت که ئەو میکروۆتۆرگانیسمانە له ناو چۆ نابن، بە لکۆو له گەڵ بوونەوه رانی دیکە دەژین، بە بۆ بوونی ئەو گەرایانە هیچ خوارده مەنییهک ناپزێ، هیچ شتیک ترش هەلناگەرێ و هیچ ئالوگۆریک له خۆراکدا پوونادا، تەنانهت هەر ئەوانیشن که دەتوانن ببنە میکروۆب و نەخۆشی بۆ بوونەوه ری تر دروست بکەن .

لیکۆلینەوه کانی ئەو پیاوه خزمەتیکێ گەوهری بە پیشەسازی پیکهینانی خوارده مەنی کرد و دەرفەتی بە خەلک دا بزانی چۆن پرۆسه کانی ترش هەلگەران کۆنترۆل بکەن، یان چۆن ئەوانە ی کرمی ئاوریشمیان پەرە ورتە دەکرد، کرمەکان له نەخۆشی بپاریزن .

بناغەدانەری پاک و خاوین بوونی مۆدیرن

له سایە سەری وەپیش کهوتنی میکروۆسکۆپەکان، پاستور زۆرتر توانی له و میکروۆبانە بکۆلێتەوه که له برینی نەخۆشەکانی بەدی دەکردن، ئەو تێگەشت که بە گەرم کردنەوه ی ئامرازەکانی نەشته رگەری و ئەو شیرە ی دەدرێ بە منداڵان، دەکرێ ئەو میکروۆبانە بکوژین و تەندروستی خەلک بپاریزین، ئەمە هەمان شتە ئیستا که خەلکی دنیا بە «پاستوریزاسیۆن» دەیناسێ و بووه هۆی پزگارکردنی هەزاران زارۆکی بچووک له مردن و له ناو چوون .

له و سەرده مەدا که پاستور دەژیا، نەخۆشییهکان زۆریه ی خەلکی، بەتاییه تی منداڵەکانیان له ناو دەبرد، له نیوان پینچ منداڵی خۆشیدا دوو کچی بە گرانه تا (۷) مردن و کچیکێ دیکه ی له تەمەنی دوو سالاندا بە توومۆریکی جەرگ کۆچی دواي کرد، ئەو که بەپێی گەواهی خەلکی دەور و بەری، پێش نان خواردن هەمیشە کهوچک و چەتالەکه ی دەشووشتەوه، بوو بە باوکی

توانی «باسیل»ی دهرده باریکه و وه با بدوژیتته وه، پاشان پاستور هه ولی دا به که لک وه رگرتن له نه زموونی کابرایه کی ئینگلیزی (۱۰) بۆ چاره سهری نه خوشیی خرویکه (۱۱)، له بنه مای فاکسین کردن بگا. سالی ۱۸۷۹ به تاقی کردنه وه کانی حالی بوو نه گهر باکتریه کانی وه بای مریشک خاو و که مهیز بکرتنه وه و دوايه نه و باکتریانه له مریشکان بکوتن، نه و جا ده کرئ نه و بالندانه له تووشبوونی وه با پاریزین، نه وه بوو به بنه مای کوتان، یان «فاکسین کردن» له جیهاندا.

سالی ۱۸۸۱ پاستور فاکسینی بۆ نه خوشیی دوومه ل (۱۲) دروست کرد، پاشان فاکسینیکی بۆ هاریش چئ کرد، جیاوازی فاکسینی هاری نه وه بوو که ده بوايه دواي تووش بوونی نه خوش لیی بدرئ، نه ک پیشتر.

چاره سهر کردنی ژوزیف میستیر (۱۳)

ناوبانگ و زانایی لوویی پاستور هینده بلآو بوو بووه وه که له سالی ۱۸۸۵ دایکیکی ئالزاسی کورپکی خوی به ناوی ژوزیف دینتته لای، چونکه سهگ که ستبویی و له مردن بوو. له بهر نه وهی بارودوخه که زور نه ستهم و پر مه ترسی بوو، پاستور برپاری دا که لک له فاکسینیک وه رگرئ. که تا نه ودهم به کاری نه هینابوو، نه و کوره گه نجه زیندوو ما و ۶۴ سالان ژیا. دواتر بوو به پاسه وانی نه نستیتو پاستور له پاریس، نه و سه نته ره که دریزه پیده ری پیبازی زانستی خوی بوو.

ئیتروویی پاستور بوو به قاره مانیکی نه ته وهیی له فهره نسا و دواتر له هه موو دنیا دا. سالی ۱۸۹۵ کۆچی دواپی کرد و ده بوايه وه ک هه موو مرؤشه گه وره کانی فهره نسا له «پانتیئون» (۱۴) بنیژئ، به لام ژنه که ی (ماری) پپی خوش بوو له و نه نستیتویه به خاکی بسپیرن که ناوی خوی به سه ره وه بوو،

بۆیه هه ره له ژیرزه مینی نه نستیتو پاستوری پاریس به خاکیان سپارد.

به گشتی لیکولینه وه کان و زانستی نه و پیاوه مه زنه له چندان بواری بیولۆژی، پزشکی، کشتوکال و ته ندروستی، زور به بایه خ بوون، پوچی گه وره ی شاد بی.

تیبینییه کان:

(۱) نه م وتاره کورته وه رگپرانیکه له وتاریکی گۆفاری (میژوو و شارستانیتیه کان) به ناوونیشانی:

=Bicentenaire de Louis Pasteur, savant et grand homme. Claire LHoër, Histoire et civilisations, N° 88, novembre 2022

(۲) Dole : ناوی شاریکه له فهره نسا.

(۳) Ecole normale supérieure

(۴) Germes : گه را و تووی زور ورد که

به چاو نابینرین و ده توانن بینه میکروپ و نه خوشی دروست که ن.

(۵) Fermentation: ترش هه لگه پان، (تخمیر)

به فارسی.

(۶) Micro-organisme

(۷) Fièvre typhoïde: گرانه تا، گرانه تی، له

موکریان پپی ده لئین «که وتوویی».

(۸) Asepsie : له ناو بردنی چلک و کیم.

(۹) Robert Koch

(۱۰) Edward Jenner

(۱۱) Variole: ئاوله، نه خوشیی خرویکه،

خوریکه، (خروکه).

(۱۲) Maladie du charbon: دوومه ل، (سیاه

زخم) به فارسی.

(۱۳) Joseph Meister

(۱۴) Panthéon: شوینی ناشتنی که سایه تیی

زور گه وره ی فهره نسا وه ک: فیکتور هوگۆ، پییه ر

کووری، ماری کووری، ئیمیل زولا، فۆلتیر و...